

Kitap İncelemesi / Book Review

İsrail’de Çatışan Kimlikler, Filistinliler ve Yahudiler

Tuğçe Ersoy Ceylan, İstanbul: Küre Yayınları, 2020, 279 sayfa

Değerlendiren: Halit Ahmet Kahraman*

Filistinliler ve Yahudiler arasındaki çatışma Ortadoğu’da yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik sorunların birçoğunu etkileyen bir ihtilafıdır. İlk Yahudi yerleşimcilerin Filistinlilerle karşılaşması, Ortadoğu’daki birçok güvenlik sorunuyla bağlantılıdır. Eseri daha önceki araştırmalardan farklı kılan, Filistin-İsrail çatışmasını klasik güvenlik yaklaşımları üzerinden değil toplumsal güvenlik kavramsallaştırması bağlamında disiplinlerarası bir bakış açısıyla incelemesidir. Bu bağlamda kitabın odak noktası; aktör olarak devletlerden ziyade Yahudi ve Filistinli üst kimliğindeki topluluklardır. Eser çatışmaların materyal ve askeri yönlerinin yanı sıra toplum ve insanla bağlantılı olan kimliksel, bilişsel ve duygusal yönlerinin analizlere dahil edilmesini teklif eder. Kitabın ana sorunsalları şunlardır: Filistinli ve Yahudi kimlikleri birbirlerine karşı nasıl bir tehdit algısı oluşturur? Tarihsel süreçte iki kimlik hangi aşamalardan geçerek birbirlerinin toplumsal güvenliğini zarara uğratmıştır? İki grup arasında ortaya çıkan toplumsal güvenlik ikilemi nasıl savaş ve şiddet olarak tezahür eder? Çalışma bu soruları özellikle 1882-1948 yılları arasına odaklanarak cevaplamaya çalışmıştır. Kitap anı, köşe yazıları, gazete haberleri,

* Araştırma Görevlisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, TR, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, orcid.org/0000-0002-9225-4125, hakahraman@ticaret.edu.tr

raporlar ve arşiv belgeleri gibi dokümanlara atıfla süreç takibi metoduyla yazılmıştır. Araştırmacı ayrıca yapısal bir değerlendirme yaparak çalışmada bahsedilen toplumlararası güvenlik ikilemini meşrulaştırma, egemenlik ve anlamlandırma kavramlarını kullanarak iki toplumun güvenlik ikilemine sıkışıp kaldığını belirtmektedir (13). Yazar Tuğçe Ersoy Ceylan, İzmir Demokrasi Üniversitesi'nde öğretim üyesidir ve eğitimini ağırlıklı olarak Ortadoğu üzerine yoğunlaşan kurumlardan almıştır. İsrail toplumsal yapısına ait çalışmalarını sürdürmektedir.

Yazar eserin birinci bölümünde Filistinliler ile Yahudiler arasındaki gerilimi açıklamak için kullandığı teorik arka planı anlatmaktadır. Çalışma, uluslararası ilişkiler ve sosyal psikoloji disiplinlerinin yaklaşımlarını değerlendirerek her iki disiplinin birbiriyle diyaloga girmesini sağlar. Sosyal bilimlerde ağırlığı artan inşacı ve tarihsel sosyoloji yaklaşımlarının argümanlarını kullanmaktadır. Buna göre, genel olarak sosyal bilimlerde, özelde uluslararası ilişkiler disiplininde sistematik ve materyal unsurların yanında değer, norm ve kimliğe dayalı gerçeklikler de vardır. Bu sosyal gerçeklikler birbirleriyle etkileşim halinde aktör ve yapıları şekillendirir. Ayrıca devlete ek olarak birey, topluluk ve toplum da aktör olarak tanınırlar.

Yazar, Kopenhag Ekolü'nün geliştirdiği güvenliğin sektörleşmesine değinir ve toplumsal güvenlik kavramı üzerinde durur. Toplumsal güvenlik, toplumların etnik, dini ve kültürel varlıklarının birlik ve beraberliğinin sürdürülebilirliğine tekabül etmektedir (45). Kopenhag Ekolü toplumsal güvenlik kavramsallaştırmasını yapmasına rağmen gruplar arası çatışmanın nasıl ortaya çıktığını açıklamaz (48). Yazar burada sosyal psikoloji literatüründen yararlanır. Paul Roe, devletlerarası güvenlik ikilemini toplumsal güvenlik ikilemi olarak uyarlamıştır. Yazarın Roe'dan aktardığına göre:

Bir topluluğun kendi toplumsal güvenliğini artırmak (kimliğini güçlendirmek) için yaptığı eylemler diğer bir toplulukta reaksiyona neden olduğunda ve nihayetinde ilk topluluğun toplumsal güvenliği azalmasıyla (kimliğinin zayıflamasıyla) neticelendiğinde toplumsal güvenlik ikileminden bahsetmek mümkün olur (50).

Bu ikilem muğlaklık, belirsizlik, en kötüyü varsayma ve etki tepki süreci adlı aşamalarda gerçekleşir (55). Kitabın yazarı ise bu aşamalara cepheleşme aşamasını eklemiştir. Çünkü gruplar, belirsizlik aşamasından

en kötüyü varsaymaya aşamasına doğrudan geçmezler (57). Cepheleşme bu iki sürecin arasında grupların kimliklerini karşılıklı olarak düşmanlık temelinde şekillendirerek kutuplaştıkları bir aşamadır.

Yazar kitabın ikinci bölümünde yukarda sayılan aşamaları Filistinliler ve Yahudiler arasındaki çatışmaya uygular. İlk olarak muğlaklık aşamasını anlatır. 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'nın çeşitli yerlerinde başlayan Yahudi kıyımları Yahudilerin Filistin'e göçmelerine sebep olmuştur. Birinci Aliya adı verilen bu göçün temel motivasyonu Yahudi düşmanlığının kalıtsal olduğu ve çaresinin ancak Yahudilere ait bir anavatan kurulmasıyla çözümlenebileceğidir (92-94). Birinci Aliya'da gelen Yahudiler, kendilerini öncüler olarak görmektedir ve tam olarak yeni bir devlet kurmak gibi bir niyetleri yoktur. Yahudiler, dini metinlere referansla Filistin topraklarının gerçek sahibi olduklarını düşünüyorlardı. Filistinliler ise ilk göç hareketine yerel ve merkezi idarecilere dilekçeler yazarak, basım yayın faaliyetleri ve dini otoriteler tarafından toprak satılmaması yönünde fetvalar yayınlamaya çalışarak karşılık verdiler. Bu dönemde karşılıklı şiddet kullanma münferit örneklerdir (95-97).

Yazar ikinci aşama olarak belirsizlikten bahseder. İkinci Aliya ile başlayan ve manda dönemi süresince devam eden büyük göçler iki topluluk arasındaki çekişmeleri artırmıştır. İkinci Aliya Yahudileri, devrimci ve ideolojik fikirlere sahiptir (102). Filistin'de işçi sınıfının Yahudilerin tekeline geçmesini sağlamışlardır. Filistinlileri ekonomik hayatın dışına iten bu durum Yahudiler açısından hem Siyonist ajandanın gerçekleştirilmesi hem de dinsel gereklilikler nedeniyle yapılmıştır (109). Siyonist hareket ilerde İsrail Devleti'nin temel kurumları olacak örgütlenmeleri bu dönemde yapmıştır.

Cepheleşme aşaması: Grupların ilk karşılaşmalarından sonra yaşanan gelişmeler karşılıklı güvenin yitirilmesine sebep olmuştur. Başlangıçta düşmanlık beslemeyen kişiler dahi idealize kimlikler altında toplanmaya başlamıştır. İki topluluk, korku ve endişe ile birbirini düşman olarak tanımlamaya başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Britanya manda yönetiminin böl ve yönet politikası ve grup liderlerinin marjinalleştirici söylemleri etkili olmuştur. Yahudilerin Arap algısı, "ikiyüzlü, çabuk tahrik olan, öldüren, hırsız ve çöl yabanisi" şeklinde ifade edilirken, Araplardaki Yahudi algısı ise "bulunduğu ülkeyi zarara uğratan, komünist, devrimci ve Siyonist" olarak ifade edilmektedir (132-134).

En kötü varsayma aşaması ise dönemin gazete haberleri, köşe yazıları ve makalelerinde bulunan sert ve kışkırtıcı yazılarda ortaya çıkmaktadır. Filistinliler Yahudilerin onları topraklarından çıkartacağını ve yok edeceğini, Yahudiler ise diğer Müslüman ülkelerin ortak bir saldırısı ile varlıklarını ortadan kalkacağını varsaydılar. Etki tepki sürecinde iki topluluk bilişsel ve zihinsel anlamda yaşadığı çatışmayı şiddete dönüştürdü. Şiddet başlangıçta nadiren ortaya çıkan bir faktördü. Fakat Yahudi göçünü sınırlayan İngiliz manda rejimine karşı Yahudi yer altı örgütleri terörist faaliyetlerde bulundular. Britanya bu duruma direnç gösteremedi ve İsrail 1948 yılında resmen kurulmuş oldu. Bu durumu protesto eden Araplar ile Yahudiler arasında iç savaş başladı ve 1949 yılına kadar sürdü. Bu dönemde ismi “Plan Dalet” olan stratejiyi hayata geçiren İsrail, ekonomik tahribat ve psikolojik harp taktikleriyle Arapları kaçmaya zorlamıştır (159). Bu sayede Yahudi devletinin kurulacağı topraklar boşaltıldı. Yahudiler için artık Araplar öldürülmesi meşru olan, insanlıktan çıkarılmış varlıklardı (156). İki grup arasındaki güvenlik ikilemi günümüze kadar şiddet içeren pratiklerle etki tepki sürecinde devam etmektedir (250).

Kitabın güçlü yönlerinde ön plana çıkan nokta, literatüre cepheleşme kavramını kazandırmasıdır. Yazar sadece başka bir araştırmacının ürettiği teoriyi test etmemiş kendisi de kavramsal bir katkıda bulunmuştur. Ayrıca araştırmacı uluslararası ilişkiler ve sosyal psikoloji disiplinlerini birbiriyle ilişkisi içinde konuyu tartışmaktadır. Yazar bu iki disiplini analitik açıdan oldukça iyi bir şekilde diyaloga sokmuş ve iki disiplinin açıklarını kapatmasına yarar sağlamıştır. Yazarın bir avantajı ise çalışması için Hayfa Üniversitesi’nde araştırmalarda bulunmuş olmasıdır. Araştırmacı bu esnada yerel akademisyenlerle çalışma fırsatı bulmuş ayrıca incelediği toplumu ve coğrafyayı yakından gözlemleme şansı yakalamıştır.

Yazar süreç takibi metodunda devlet adamları, fikir insanları, yerel temsilciler ve gazetecilerin ifadelerine yer vermiştir. Ancak kitabın başında toplumsal güvenlik ikilemini yine iki toplumun içinden gelen bilgiler ile açıklayacağı izlenimini vermiştir. Kanımca yazar halktan kişilerin izlenimlerine daha fazla yer verebilirdi. Devlet adamları, diplomat ve gazetecilerin görüşleri önemli olmakla birlikte gruplar arası düşüncelerin nasıl geliştiğini halkın görüşlerine daha fazla dikkate alarak değerlendirmek daha topluma dair olabilirdi. Bu şekilde bir analiz, gruplar arasında marjinalize olmamış fikirlerin yeniden gündeme gelmesine katkı sunabilir.

Buna ek olarak yazar kitabın birçok bölümünde sayısal veriler paylaşmıştır. Fakat bu verileri herhangi bir tablo ya da grafikte göstermemiştir. Örneğin ekonomik dengenin iki grup arasında nasıl değiştiğini bir grafik üzerinden görmek okuyucu için daha açıklayıcı olabilir.

Son olarak bu kitap, Türkiye'deki uluslararası ilişkiler, Ortadoğu çalışmaları ve sosyal psikoloji çalışan akademisyenler için hem teorik hem de pratik anlamda önemli bir eserdir. Kitap Filistinliler ile Yahudiler arasındaki çatışmayı klasik güvenlik yaklaşımlarından farklılaşan toplumlararası güvenlik, ontolojik güvenlik ve kimlik güvenliği kavramsallaştırmaları üzerinden ele alarak Ortadoğu'daki diğer ihtilafların analizinin benzer şekilde yapılabilmesinin önünü açmaktadır. Kitabın dili okunaklı ve akıcıdır. Yazar İngilizce literatürü ve Arapça/İbranice kavramları okuyucunun anlayacağı şekilde aktarmayı başarmıştır. Kitabın temel okuyucu kitlesi uzmanlar ve öğrenciler olsa da ikinci ve üçüncü bölüm genel okuyucu kitlesine de hitap etmektedir.